

Ἡ ἀξιολογία, τὴν ὁποίαν ἐγκαινιάζει ὁ Mannheim, εἶναι θεμελιωδῶς διάφορος πάσης μέχρι τοῦδε γνωστῆς ἀξιολογίας. Ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς πρέπει ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως — (ἀναθεωρουμένου οὕτω τοῦ ἀνωτέρου ὑπὸ μορφὴν ὑποθέσεως τεθέντος ἀξιώματός της) — νὰ διακρίνη, κατὰ τὸν Mannheim, μεταξὺ ἀληθῶν καὶ ἀναληθῶν, γνησίων καὶ μὴ γνησίων σκέψεων, τρόπων τοῦ σκέπτεσθαι, κανόνων καὶ σχημάτων πρακτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ προσανατολισμοῦ.¹⁾ Ἀνάγουσα ἐκάστοτε εἰς ἀξίαν τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθη π. χ. θεωρία τις, θὰ ἐξετάσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πραγματικότητος ταύτης, εἰ ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος θεωρία ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ὑπαγορευόμενα. Ἐὰν ἀνταποκρίνεται, δὲν ἀποτελεῖ ἀπλήν ἰδεολογίαν, δηλαδή ἄχρηστον ἐπιβίωσιν παλαιότερων περιεχομένων συνειδήσεως, οὔτε οὐτοπίαν,²⁾ δὲν ἀποτελεῖ δηλαδή περιεχόμενον «ψευδοῦς» συνειδήσεως, ἀλλ' εἶναι ἀληθῆς, ἀδιάφορον, εἰς αὐτὸν, ἐν τῷ πλαισίῳ ἄλλων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑποστηριζομένη ἐκ νέου, θὰ ἀποτελῇ ἰδεολογίαν καὶ θὰ εἶναι ψευδῆς. Τοιοῦτοτρόπως περιορίζει ὁ Karl Mannheim τὰς ἐννοίας τῆς ἰδεολογίας καὶ τῆς ψευδοῦς συνειδήσεως. Ψευδῆς εἶναι ἡ συνείδησις καὶ προκαλεῖ ἰδεολογικὰ ἢ οὐτοπικὰ περιεχόμενα μόνον, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπαγορεύεται αὕτη ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι τὴν προσδιορίζουν, ἐφ' ὅσον ὑστερεῖ ἀπέναντι τούτων ἢ ὑπερπηδᾷ ταύτας. Αἱ ἀξίαι λοιπόν, εἰς τὰς ὁποίας δοκιμάζεται ἡ «ἀλήθεια» τῶν θεωρητικῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως, εἶναι μεταβληταί, προσφέρονται καὶ ἀνακαλοῦνται ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς διαρκῶς μεταβαλλομένης πραγματικότητος. Καὶ ἡ «ἀλήθεια», ἡ οἶονεὶ ἀλήθεια τῶν θεωρητικῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως ὑπάρχει ὑπὸ αἴρεσιν, ἀνακαλεῖται δὲ καὶ αὐτή, μεταβαλλομένη εἰς ψεῦδος, εἰς ἐπιθυμία νὰ διεκδικήσῃ ἰσχύον ἐξερχομένην τῶν ὁρίων τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία ὑπηγόρευσε τὴν ὑπαρξίν της.

23.— Πρὶν ἢ ἀντιμετωπίσωμεν κριτικῶς τὴν ἀποψιν ταύτην ἐν τῷ συνόλῳ της, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τῆς γνωσιολογικῆς πλευρᾶς της, ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ προβῶμεν εἰς παρατηρήσεις τινὰς θετούσας ὑπὸ

1) Πρὸβλ. ἐν σχέσει πρὸς τὴν διατύπωσιν ταύτην, ὡς καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰ κατωτέρω ἀκολουθοῦντα: Karl Mannheim, *Ideologie und Utopie*, Bonn 1929, σ. 50 κ. ἑ.

2) Πρὸβλ. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς οὐτοπίας εἰδικῶς: Karl Mannheim, ἐνθ' ἀν., σ. 169 κ. ἑ.

ἀμφισβήτησιν αὐτὴν ταύτην τὴν πρακτικὴν οὕτως εἶπεῖν δυνατότητα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς θεωρίας τοῦ Mannheim. Ἐὰν ὁ Mannheim εἶχε σταματήσει πρὸ τοῦ Marx καὶ ἰσχυρίζετο, ὅτι ὁ διαφορισμὸς τῆς συνειδήσεως γίνεται μόνον κατὰ μῆκος τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, ὅτι δηλαδή ἡ συνείδησις μεταβάλλει τὸ περιεχόμενον τῆς μόνον κατὰ ἐποχάς, θὰ ἦτο—κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον—εὐκολώτερον νὰ ἐφαρμοσθῇ τὴν θεωρίαν του, ἐπιχειρῶν ἐκάστοτε νὰ ἐξακριβώσῃ, ποία εἶναι ἡ συνείδησις, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς ἐκάστην ἐποχὴν καὶ ὑπαγορεύεται ἀναγκαίως ὑπὸ τῆς ἐνιαίας ἱστορικῆς πραγματικότητος ἐκάστης ἐποχῆς. Ἡ συνείδησις αὕτη θὰ ἦτο μία καὶ μόνη, πᾶσα δὲ παρέκκλισις ἀπ' αὐτῆς θὰ ἐξακριβωζέτο ὡς ἰδεολογία ἢ οὐτοπία, δηλαδή ὡς ψευδής. Ὁ Mannheim ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ Marx, ἀλλ' ἐπροχώρησε καὶ πολὺ πέραν τούτου. Ὅπως τονίζει οὗτος ἰδίᾳ εἰς τὴν πραγματείαν του περὶ τῆς «κοινωνιολογίας τῆς γνώσεως», ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης, εἰς ἣν ἀντιστοιχεῖ ἀναγκαίως ὁρισμένη συνείδησις, δὲν ποικίλλει καὶ ἀπλῶς, συμφώνως πρὸς τὴν μαρξιστικὴν ἐπέκτασιν τοῦ προβλήματος, κατὰ τάξεις κοινωνικάς, ἀλλὰ ποικίλλει—ἀποδεικνυομένης αὐτῆς ταύτης τῆς ὑπὸ τοῦ Marx γενομένης ἐπεκτάσεως τοῦ προβλήματος ὡς στενῆς—καὶ καθ' ὅλας τὰς δυνατὰς καὶ παραλλήλως πρὸς ἀλλήλας κινουμένας (πολλάκις δὲ καὶ «διασταυρουμένας») κοινωνικάς ἐνότητας, δηλαδή κατὰ γενεάς, κατὰ κύκλους βιοτιτικούς, κατὰ ἐπαγγελματικάς ομάδας, σχολὰς καὶ πάσης φύσεως αἱρέσεις.¹⁾ Πού ὅμως ὑπάρχει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀρχὴ καὶ τέλος; Ἐὰν αὕτη αὕτη ἡ ἱστορικῶς ὁρισμένη πραγματικότης ἐποχῆς τινος ἔχη τόσας πολλὰς (ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἔχη καὶ ἄλλας ἀπροσδιορίστους) πιθανότητας διαφόρου, εἰς ὅλας δὲ τὰς περιπτώσεις «ἀληθοῦς» προσδιορισμοῦ τῆς συνειδήσεως, ποῦ θὰ εἶναι δυνατόν νὰ προσανατολισθῇ ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως διὰ νὰ ἀποφανθῇ ἐκάστοτε, πότε ἡ συνείδησις εἶναι ἀληθής καὶ πότε ψευδής, πότε ἐμφανίζεται αὕτη ἀνταποκρινόμενη εἰς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα καὶ πότε ὄχι; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ Mannheim ζητούμενον, πῶς θὰ εἶναι δυνατόν νὰ κριθῇ ὀρθῶς ἡ ἐνότης ὁρισμένης τινος συνειδήσεως, ὅταν εἰς τὴν διαμόρφωσίν της θὰ συμβάλλουν—καὶ θὰ πρέπη νὰ συμβάλλουν—, διασταυρούμεναι πρὸς ἀλλήλας, αἱ διαφορώταται τῶν ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ἐγειρομένων

1) Πρὸβλ. K. Mannheim, Wissenssoziologie, ἐν «Handwörterbuch der Soziologie», Stuttgart 1931, σ. 664.

ἀπαιτήσεων; Καὶ τί γίνεται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ θεωρία περὶ τῆς ἐνότητος τῆς συνειδήσεως;

Πλῆθος τοιούτων ἐρωτημάτων θὰ ἐδικαιούμεθα νὰ θέσωμεν εἰς τὸν Mannheim, ἐρωτημάτων, τὰ ὅποια ἡμεῖς δικαιούμεθα ἀπλῶς, ἐκεῖνος ὅμως ὄφειλε νὰ θέσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ Mannheim, ἀτυχῶς διὰ τὴν θεωρίαν του, δὲν ἔθεσεν εἰ μὴ ἐλάχιστα τῶν ἐρωτημάτων τούτων καὶ ἔθεσε μάλιστα ταῦτα ἐκ τῶν ὑστέρων, εἰς τὴν περὶ τῆς «κοινωνιολογίας τῆς γνώσεως» πραγματείαν του, δηλαδή ἀφ' οὗ εἶχε προηγουμένως καταλήξει εἰς τὴν τελικὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας του. Καὶ ἐμφανίζεται ὁ Mannheim — ἀκολουθῶν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ παράδειγμα πολλῶν, τῶν σπουδαιότερων μάλιστα, θεωρητικῶν δημιουργῶν — ἐπιχειρῶν ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ καλύψῃ τὰ κενὰ (καὶ δὴ ἐλάχιστα ἀπλῶς τῶν πολλῶν κενῶν) τῆς θεωρίας του. Ἐκτενεῖς διὰ τῆς πρώτης, ἐκ τῆς διαισθητικῆς μᾶλλον προκυψάσης συλλήψεώς του, δὲν ἐννοεῖ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ καὶ ἐπιμένει νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν θεωρητικὴν του περιπέτειαν, ἔστω καὶ παραβιάζων τὰ πράγματα. Οὕτω π. χ., ἐπειδὴ ἀντελήφθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι τὸ ἔργον τῆς κοινωνιολογίας τῆς γνώσεως, ὡς καθωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ, τὸ ἔργον δηλαδή τὸ συνιστούμενον εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς «ἀληθείας», μὲ ἄλλας λέξεις τῆς εἰς τὴν πραγματικότητι πιστῆς ἀντιστοιχίας τῶν θεωρητικῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως, προσκρούει ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θεωρίαν, οἱ ἀπὸ τῆς πραγματικότητος ὠρισμένης ἐποχῆς ἐκπεμπόμενοι προσδιορισμοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι, καταφεύγει εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως θὰ προσανατολισθῇ ἀξιολογικῶς, διὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν κριτικὴν της, εἰς συνδυασμὸν τινα τῶν διαφορῶν αὐτῶν προσδιορισμῶν, συνδυασμὸν ἐξουδετεροῦντα κατὰ τὸ δυνατὸν τὰς διαφοράς των.¹⁾ Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διδάσκει ὁ Mannheim, ὅτι ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως δὲν παραιτεῖται πλήρως τῆς ἀρχῆς τῆς ἀντικειμενικότητος, ἀλλ' ὅτι ὁδηγεῖται πρὸς αὐτὴν διὰ πλαγίων ὁδῶν. Ὅταν προβάλλουν — καὶ δὴ ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς — δύο διάφοροι («ἀληθεῖς» ὅμως καὶ αἱ δύο) ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ὑπαγορευόμενοι ἀπόψεις, πρέπει ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως νὰ ἀνακαλύψῃ σχῆμά τι κατάλληλον διὰ νὰ συνδυασθοῦν αὗται, αἰρομένων ἐν μέρει τῶν διαφορῶν των. Εἰς τὴν

1) Πρὸς βλ. ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω καὶ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα K. Mannheim, ἐνθ' ἀν., σ. 674 κ. ε.

παρατήρησιν ἤδη αὐτὴν σημειοῦται οὐσιώδης ἀπὸ μέρους τοῦ *Ma n n h e i m* ὑποχώρησις ἀπέναντι τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὴν θεωρίαν του, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης ἀρρήκτως συνυφασμένης ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ ἀλήθεια θὰ προκύψῃ μόνον ἐκ τῆς ἐξουδετερώσεως τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ὑπαγορευομένων μονομερειῶν. Ἡ ἐξουδετέρωσις ὁμως αὐτὴ δὲν σημαίνει ἄρα γε (σχετικὴν ἔστω) ἀπαλλαγὴν τοῦ θεωρητικοῦ συνειδότης ἀπὸ τῶν ἐπιρροῶν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, συγκεκριμένως δὲ ἀπὸ τοῦ ἐξηγητημένου ἐξ αὐτῆς ψυχολογικοῦ καὶ πρακτικοῦ ἑαυτοῦ μας ; Καὶ ἐὰν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐξουδετέρωσις σημαίῃ τοῦτο, δὲν αἴρεται — καὶ δὴ κατ' ἀνάγκην ἀναγνωριζομένην, ὡς βλέπομεν, ἐμμέσως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ *Ma n n h e i m* — ἡ βάσις τῆς θεωρίας του, καθ' ἣν ἀληθὲς εἶναι μόνον τὸ περιεχόμενον ἐκεῖνο τῆς συνειδήσεως, τὸ ὁποῖον ὑπαγορεύεται ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ; Ὁ *Ma n n h e i m* δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ συνείδησιν τῆς ἀντιράσεως, εἰς ἣν περιπίπτει, καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀναγκαίας μὲν, ἀλλὰ τὴν θεωρίαν του ἀνατρεπούσης ὑποχωρήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη. Τόσον ὀλίγην συνείδησιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντιράσεως ἔχει ὁ *Ma n n h e i m*, ὥστε φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἰσχυρισθῇ — (νομίζων ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος συμβιβάζεται πρὸς τὴν θεωρίαν του), — ὅτι ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν της, ἀκολουθοῦσα καὶ τὴν ἐξῆς ὁδόν : ἀνακαλύπτουσα τὴν ἐκ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ἐξάρτησιν τῶν θεωρητικῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως δύναται, κατὰ τὸν *Ma n n h e i m*, ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ πρῶτον βῆμα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης. Ποῖος ὁμως θὰ εἶχεν ἀντίρρησιν εἰς τὴν τοιαύτην διατύπωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπιστήμης ; Ἀντίρρησιν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μόνον ὁ ἴδιος ὁ *Ma n n h e i m*, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ ὁποίου «ἀληθὲς» καὶ «ὀρθόν» εἶναι μόνον τὸ ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ἀναγκαίως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπαγορευόμενον.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ὁμως παρατηρήσεων ἐθίξαμεν ἤδη τὸ πρόβλημα ἀπὸ τῆς γνωσιολογικῆς πλευρᾶς του. Εἰσερχόμενοι ἤδη εἰς τὴν συστηματικωτέραν, ἀν καὶ σύντομον, γνωσιολογικὴν του ἀντιμετώπισιν, θὰ τὸ συνδυάσωμεν ὄχι μόνον πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ *Ma n n h e i m*, αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι ὑποχωρήσεις τοῦ ὁποίου αἴρουν σχεδὸν καὶ τὴν ἀνάγκην εὐρυτέρας συζητήσεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ

ἄλλως τε ἐπήγασε καὶ ἡ θεωρία τοῦ *Ma n n h e i m*. Ἀπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ προῆλθεν ἡ σοβαρωτέρα ἐπίθεσις κατὰ τῆς κρατούσης γνωσιολογίας, ὡς ἐσυστηματοποιήθη αὕτη κυρίως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπὸ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν παρασχεθέντος ὑλικοῦ, ὑπὸ τοῦ *K a n t*.

24. — Ἐν τῷ πρόβλημα τῆς ἐξαρτήσεως τῶν θεωρητικῶν περιεχομένων τῆς συνειδήσεως ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, συγκεκριμένως δέ — (καὶ περιοριζόμεθα οὕτω εἰς ὅσα ὁ *M a r x* ἐδίδαξεν) — ἀπὸ τῶν ταξικῶς προσδιορισμένων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ζοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἀντιμετωπιζόμενον γνωσιολογικῶς, εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ἀπλοῦν καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη — ἰδίᾳ κατόπιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν ἤδη ἄνωτέρω — μακρᾶς καὶ λεπτομεροῦς ἀναπτύξεως. Ἐὰν πᾶν ὅ,τι συνιστᾷ τὸ θεωρητικόν μας συνειδὸς εἶναι καὶ δὴ καθ' ἀνάγκη, οὐχὶ δὲ κατὰ λάθος, ἀπλοῦν ἰδεολογικὸν ἐπιστέγασμα ταξικῶς προσδιορισμένων συμφερόντων, βλέψεων καὶ πόθων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀντικειμενικὸν κριτήριον τῆς ἀληθείας, δὲν εἶναι δυνατόν δὲ καθ' ἀκολουθίαν νὰ ὑπάρξῃ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἐπιστήμη, δηλαδή ζήτησις τῆς ἀληθείας. Ἐν τῷ νὰ θεωρήσωμεν τὰ κριτήρια τῆς ἀληθείας μεταβλητὰ, κρίνοντες ἐκάστοτε τὰ θεωρητικὰ περιεχόμενα τῆς συνειδήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, πρὸς τὴν ὁποίαν «δέον» (καὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἐπίσης ἀξιολογία ις) νὰ ἀντιστοιχοῦν, τοῦτο — ὡς εἶδομεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς θεωρίας τοῦ *K a r l M a n n h e i m* — ὁδηγεῖ εἰς ἀδιέξοδον, τέλος δὲ εἰς σιωπηρὰν καὶ ἔμμεσον ἐγκατάλειπιν τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν «ἀληθὲς» εἶναι μόνον — καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπίσης ὑπὸ αἴρεσιν — τὸ ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ὑπαγορευόμενον. Συνεπέστερον εἶναι νὰ καταλήξῃ τις, ἐφ' ὅσον ὁρμᾶται ἐκ τῶν ἄνωτέρω ὑπὸ τοῦ Μαρξισμοῦ ἰδίᾳ τεθεισῶν ἀρχῶν, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν ὑπάρχει καὶ ἡ ἔννοια τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἀληθείας — οὔτε τῆς σχετικῆς καὶ ἡ ἀληθείας —, ὅτι ὅλαι αἱ σκέψεις, θεωρίαι καὶ παραστάσεις τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγονται εἰς ψευδῆ συνείδησιν καὶ ἀποτελοῦν ἀπλᾶς ἰδεολογίας, ὅτι πᾶν ὅ,τι συνιστᾷ τὸ θεωρητικόν μας συνειδὸς ζῆ καὶ ἀποθνήσκει μαζὶ μὲ τὴν πραγματικότητα, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας ἐγεννήθη, ὅτι τέλος — καὶ ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ἡ τραγικὴ ἀντινομία, ἡ ὁποία διέπει τὸν οὕτω πως σκεπτόμενον — αὕτη αὕτη ἡ ταῦτα διδάσκουσα θεωρία ἀποτελεῖ ἀπλῆν ἰδεολογίαν, ἀνάγεται εἰς ψευδῆ συνείδησιν καὶ δὲν δικαιούται νὰ διεκδικήσῃ ἰσχὺν ἔξω καὶ πέραν τῆς προσκαίρου πραγματικότητος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὁποίας ἀνεπτύχθη.

Θέτουν ὁμως εὐτυχῶς καὶ οἱ ταῦτα διδάσκοντες καὶ ὑπὸ τὸ βάρος

τῆς ἀνωτέρω ἀντινομίας ζῶντες ὄριά τινα εἰς τὰς παραδοξολογίας των. Θέτουν—ἀδιάφορον, εἰ δὲν τὸ ὁμολογοῦν πάντες—τὰ ὄρια, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ὁποίων κατ' ἀνάγκην τοὺς ὠθοῦν αἱ φυσικαὶ ἐπιστημαί. Ὁ Mannheim συγκεκριμένως, μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν ἐπιφυλακτικότητα, ὁμολογεῖ εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἔργων του ὅτι, ὡς,') ὅτι ὑπάρχει σφαιρα γνώσεως, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁποίας ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης δυνατὸν νὰ συμβάλλῃ γενεσιουργικῶς, δὲν συμβάλλει ὁμως καὶ οὐσιαστικῶς, δηλαδή κατὰ τρόπον συνιστῶντα σχέσιν ἐξαρτήσεως μεταξὺ τῆς ἰσχύος τῶν ἐν τῇ σφαιρᾷ ταύτῃ ἀποτιθεμένων ἐπιστημονικῶν «ἀληθειῶν» καὶ τῆς ἰσχύος τῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία ἐδήγησεν εἰς τὴν γένεσίν των. Πρόκειται συγκεκριμένως περὶ τῆς σφαιρας ἐκείνης, ἡ ὁποία, κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν φρασεολογίαν του, ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἀπλὴν καὶ οὐχὶ τὴν ὑπὸ ἀνθρώπινων νοημάτων πληρουμένην πραγματικότητα. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν σφαιραν ταύτην τοῦ θεωρητικοῦ μας συνειδότης, τὴν σφαιραν τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν, ὁμολογεῖ ὁ Mannheim, ὅτι εἶχε μεγάλην καὶ εὐεργετικὴν σημασίαν ἡ ὑπὸ τῆς ἰδεαλιστικῆς γνωσιολογίας γενομένη ἀντίκρουσις τοῦ ψυχολογισμοῦ, ἀντίκρουσις, ἡ ὁποία ἐβασίσθη, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τοῦ θεμελιώδους ἰσχυρισμοῦ, ὅτι τὸ «νόημα», ἡ ἐπιστημονικὴ κρίσις ὡς τοιαύτη, δεόν νὰ διακρίνηται ἀπολύτως ἀπὸ τῆς νοητικῆς πράξεως, δηλαδή ἀπὸ τῆς ψυχολογικῆς ἐνεργείας, δι' ἧς ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀναγνώρισίν της, ἐνεργείας, ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ ποικίλλῃ καὶ νὰ μὴν εἶναι ἡ αὐτὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ συλλογισμὸς « $2 \times 2 = 4$ » εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς νοητικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἐνεργείας, δι' ἧς ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀναγνώρισίν του. Εἶναι δὲ ἀνεξάρτητος—καὶ δὴ ὄχι μόνον ὁ συλλογισμὸς οὗτος, ἀλλὰ καὶ πᾶς σχεδὸν φυσικομαθηματικὸς συλλογισμὸς—καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐξαρτωμένης ἀφ' ὀρισμένων ἱστορικῶν συνθηκῶν ψυχολογικῆς ἐνεργείας ἐκείνου, ὁ ὁποῖος πρῶτος τὸν συνέλαβε. Ἦν μεγαλειτέραν ἐπικύρωσιν τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ φυσικομαθηματικοὶ συλλογισμοί, ὅσοι δὲν ἀνηρέθησαν ἐπὶ τῇ βάσει καθαρῶς θεωρητικῶν ἐρευνῶν, εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἧς ἐγεννήθησαν καὶ ἀπεκρυσταλλώθησαν, προσφέρει αὐτὴ αὕτη ἡ διάκρισις τῆς ἰσχύος των. Ἡ μεταβολὴ τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν διὰ μέσου αἰῶνων ὀλοκλήρων ἀφήνει ἀθίκτους τοὺς τοιούτους συλλογισμούς. Θὰ ἦτο παράδοξον, εἰ δὲν συνέβαινεν οὕτω. Ἔτι δὲ παραδοξώτερον

Πρβλ. π. χ. Karl Mannheim, ἐνθ' ἀν., σ. 671.

θὰ ἦτο, εἰάν ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἐπίκοιλλεν ἡ ἰσχὺς τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ μαθηματικῶν συλλογισμῶν ἀναλόγως τῆς ταξικῆς ἐξαρτήσεως τῶν θεωρητικῶν μας συνειδήσεων, εἰάν ὁ συλλογισμὸς « $2 \times 2 = 4$ » ἦτο ἀληθῆς διὰ τὸν ἄστὸν καὶ ψευδῆς διὰ τὸν προλετάριον. Καὶ ὅμως: μόνον εἰάν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἦτο «ἀληθῆς» ἡ θεωρία, καθ' ἣν δὲν ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια ὡς σφραῖρα αὐτοτελής, ὡς ἀντικείμενον καθαρᾶς θεωρίας. Ὁ Μαρξιστῆς βεβαίως θὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἐξαρτῶνται οὐχὶ οἱ συγκεκριμένοι φυσικοεπιστημονικοὶ συλλογισμοί, αἱ συγκεκριμένοι «ἀλήθειαι», ἀλλ' αἱ περὶ ἀληθείας θεωρίαι, αἱ γνωσιολογίαι καὶ νοολογίαι. Αὐταὶ ποικίλλουν κατὰ τὰς ἐποχὰς καὶ τὰς κοινωνικὰς συνθήκας. Ποικίλλουν ὅμως ἄρα γε καὶ αὐταί; Ἡ μᾶλλον: πρέπει νὰ ποικίλλουν ἢ ποικίλλουν ἀπλῶς ἐκ σφάλματος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀρέσκονται εἰς τὴν παραδοξολόγον ποικιλίαν; Εἶναι σχεδὸν φανερόν, ὅτι πρέπει εἰς τὴν δευτέραν νὰ καταλήξωμεν ἐκδοχὴν. Ἐάν αἱ συγκεκριμένοι φυσικοεπιστημονικαὶ ἔστω ἀπλῶς «ἀλήθειαι» δὲν ποικίλλουν, τότε δὲν πρέπει νὰ ποικίλλῃ καὶ ἡ περὶ ἀληθείας θεωρία, δηλαδή ἡ θεωρία ἀπλούστατα, καθ' ἣν ὑπάρχει αὐτοτελής σφραῖρα ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἡ ἰσχὺς δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῶν διαρκῶς ὑπὸ ἀναθεώρησιν τελουσῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Καὶ εἰάν ὑπάρχῃ τοιαύτη σφραῖρα—ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τοὺς τελευταίους τῶν συλλογισμῶν μας—, εἰάν ὑπάρχῃ ἡ δυνατότης τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς τοιαύτην προσανατολισμένου θεωρητικοῦ συνειδῶτος, ἐπὶ τῇ βάσει τίνος ταχυδακτυλογικῆς ἐνεργείας πρέπει νὰ περιορίσωμεν τὴν ὑπαρξίν του, λέγοντες, ὅτι τὸ συνειδῶς τοῦτο ὑπάρχει μόνον, ὅταν ἐρευνᾷ τὴν ἀπλὴν φύσιν καὶ ὄχι ὅταν ἐρευνᾷ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα; Ἐάν ὑπάρχῃ, ὑπάρχει ὅπωςδήποτε εἰς ὅλας τὰ περιπτώσεις, ἀδιάφορον, εἰάν ὑπόκειται εἰς σφάλματα, ἐπηρεασμοὺς καὶ ἐκβιασμούς. Ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἀπλῆς δυνατότητος αὐτοῦ, πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ τὴν παραδεχθῶμεν. Ἡ γνωσιολογία ἄλλως τε δὲν ἐνδιαφέρεται, εἰάν ἐπιτυγχάνονται συνήθως ἢ εὐκόλως αἱ ἀληθεῖς καὶ ὀρθαὶ ἐν τῇ σφαιρᾷ τῶν ἐπιστημῶν κρίσεις—(ἡ ἱστορία τῶν ἐσφαλμένων κρίσεων εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἐπιστήμας εἶναι πλουσιωτέρα τῆς ἱστορίας τῶν ἀληθῶν καὶ ὀρθῶν)—, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται, εἰάν ὑπάρχῃ κατ' ἀρχὴν ἡ δυνατότης τῆς ἀληθείας.

25.— Τὸ ὅτι ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας εἰς τὴν σφραῖραν τῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν εἶναι δυσκολωτέρα καὶ προσκρούει κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ συνείδησίς μας, ἐρευνῶσα φαινόμενα

Ἱστορικὰ καὶ κοινωνικά, ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἔξωθεωρητικῶν παραγόντων εὐκολώτερον ἢ ὅσον ὑπόκειται, ὅταν ἐρευνᾷ τὴν ἀπλὴν φύσιν, τοῦτο βεβαίως ὑπ' οὐδενὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀμφισβητηθῇ. Δὲν διστάζομεν μάλιστα νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει κἄν θεωρία ἀναφερομένη εἰς τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας, εἰς τὴν γένεσιν τῆς ὁποίας νὰ μὴ συνέβαλον—καὶ δὴ κατὰ κύριον λόγον—παράγοντες ἔξωθεωρητικοί, συγκεκριμένως δὲ παράγοντες συνδεόμενοι πρὸς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔζη ὁ τὴν θεωρίαν συλλαβών. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἡ κοινωνιολογία τῆς γνώσεως—ἐφ' ὅσον δὲν θέλει νὰ καταλήξῃ εἰς γνωσιολογικὰ συμπεράσματα (καὶ ὁ Mannheim, ἐν τῇ χαρακτηρίζουσῃ αὐτὸν ἐπιφυλακτικότητι, παραδέχεται, ὅτι αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ὡς νέα ἐμπειρικὴ μέθοδος ἐρεῦνης, χωρὶς νὰ καταλήγῃ καὶ εἰς τοιαῦτα ¹⁾)—ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ἀποστολὴν σπουδαίαν. Ἔχει μεγίστην σημασίαν νὰ ἀναζητῶμεν τοὺς ἔξωθεωρητικοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι συνέβαλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γνώσεως καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ Mannheim εἰδικῶς, μὲ τὴν λεπτότητα παρατηρήσεως καὶ ὀξυδέρκειαν, αἱ ὁποῖαι τὸν διακρίνουν, μᾶς ἔδωκε πολλὰ δείγματα ἐπιτυχοῦς ἀποκαλύψεως τῶν ἰδεολογικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἔχουν εἰσδύσει εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν θεωρίαν.²⁾ Ἐρωτᾶται ὁμως: Τὸ γεγονός, ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας θεωρίαι ἐγεννήθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἔξωθεωρητικῶν παραγόντων, ἀποκλείει τὴν πιθανότητα νὰ περιέχουν αὗται κρίσεις ἀληθεῖς, ἀποκλείει δηλαδὴ τὴν πιθανότητα νὰ διεκδικήσουν αὗται, ὡς καθαραὶ θεωρίαι, ἰσχὺν γενικὴν καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὴν γένεσίν των; Τοῦτο οὐδόλως ἀποκλείεται—(ἐφ' ὅσον μάλιστα κατ' ἀρχὴν ἀνεγνωρίσθη ἤδη ἀνωτέρω ἢ δυνατότης ἀληθῶν καὶ γενικῆς ἰσχύος κρίσεων)—, συνέβη δὲ εἰς πολλὰς μέχρι τοῦδε περιπτώσεις. Εἰς αὐτὰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι κυρίως μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπαρξίν αὐτοτελοῦς σφαιρᾶς ἀληθείας, πολλαὶ θεωρίαι ἐγεννήθησαν—ὡς ἀπέδειξεν ὁ Mach εἰς βάρος θεωριῶν, ὡς αἱ τοῦ

1) Πρὸβλ. K. Mannheim, ἐνθ' ἀν., σ. 660.

2) Πρὸβλ. σχετικῶς, πλὴν τῶν δύο πραγματειῶν του, εἰς ἃς ἐπανειλημένως ἤδη παρεπέμψαμεν καὶ K. Mannheim, Das konservative Denken, Soziologische Beiträge zum Werden des politisch-historischen Denkens in Deutschland, ἐν «Archiv für Sozialwissenschaften und Sozialpolitik» Bd. 57 (1927), σ. 68 κ.έ., ὡς καὶ 477 κ.έ.

Καρτεσίου και τοῦ Νεύτωνος — ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν θρησκευτικῶν και θεολογικῶν μάλιστα παραγόντων. Καὶ ὅμως: αἱ πλεῖσται τῶν θεωριῶν τούτων ἀπεδείχθησαν ἀληθεῖς, διεξεδίκησαν ἐπιτυχῶς γενικὴν ἰσχὺν και ἀνήχθησαν μάλιστα μετ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἐξαφάνισιν τῶν προσδιορισάντων τὴν γένεσιν των θρησκευτικῶν παραγόντων, μετὰ κοινωνικὴν και ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αἰῶνων, εἰς τὴν κυρίαν βᾶσιν τῆς μαθηματικῆς και τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ αὐτὸ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀνάλογόν τι συνέβη και εἰς τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας και δὴ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν κοινωνιολογίαν. Ἐν εἰδικῇ ἀκριβῶς πραγματεία ἐπεχειρήσαμεν νὰ δεῖξομεν, πῶς αὐτὴ αὐτὴ ἢ γένεσις τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης και αἱ κυριώτεραι φάσεις τῆς μετὰ ταῦτα ἐξελίξεώς της (συγκεκριμένως δὲ αἱ φάσεις αἱ συνδεόμεναι πρὸς τὴν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐπιχειρηθεῖσαν σύλληψιν τῆς ἐννοίας τῆς «κοινωνίας», πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Auguste Comte γενομένην διάκρισιν τῆς κοινωνιολογίας εἰς στατικὴν και δυναμικὴν, πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Lorenz von Stein ἐκ νέου γενομένην ὑπερτίμησιν τῆς ἰδέας τῆς πολιτείας ἀπέναντι τῆς ἐννοίας τῆς κοινωνίας, πρὸς τὸν Μαρξισμόν και πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Ferdinand Tönnies περὶ κοινότητος και κοινωνίας) ὀφείλονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν παραγόντων ἐξωθεωρητικῶν, ἰδιαίτατα δὲ πολιτικῶν και κοινωνιῶν.¹⁾ Ἡ ἐπίδρασις ὅμως τῶν τοιούτων παραγόντων δὲν ἀπέκλεισε και τὴν πιθανότητα τοῦ νὰ διεκδικήσουν—και δὴ ἐπιτυχῶς—αἱ ὑπ' αὐτὴν γεννηθεῖσαι θεωρίαι ἰσχὺν ἀντικειμενικὴν και ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῶν συγκεκριμένων ἐκείνων παραγόντων, οἱ ὅποιοι προεκάλεσαν τὴν γένεσιν των. Οὕτω π. χ. ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Comte διάκρισις μετὰξὺ στατικῆς και δυναμικῆς κοινωνιολογίας ὑπηγορεύθη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, ὕπως ἀρθῇ ἡ ἀντίθεσις, ἡ ὁποία συνετάρασσε κατὰ τὰς ἀρχὺς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος τὴν γαλλικὴν πνευματικὴν και πολιτικὴν ζωὴν, μετὰξὺ τῶν ὀπαδῶν τῆς παραδόσεως, τῆς παραδεδομένης τάξεως τῶν πραγμάτων, και τῶν ὀπαδῶν τῆς προόδου και τῆς πλήρους ἀρνήσεως τῶν ἐκ παραδόσεως κειμένων. Ὁ Comte εἶχεν ἀντιληφθῆ, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς προόδου εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὁποία πρώτη τὴν διεκλήρουξεν. Εἶχεν ἀντιληφθῆ—ἀδιάφορον, ἐὰν δὲν τὸ ὠμολόγησεν—, ὅτι ἡ πρόοδος, λαμβανομένη ὡς ἰδέα ἀπόλυτος, ὀδηγεῖ μοιραίως και πέραν τοῦ σημείου,

1) Πρὸβλ. Π. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνιολογία και οἱ ἐπὶ τὴν γένεσιν και διαμόρφωσιν της ἐπιδράσαντες πολιτικοὶ παράγοντες, «Ἀρχεῖον φιλοσοφίας και θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν», Ἔτος Δ', τεῦχος 4 (1933), σ. 371 κ.έ.

τὸ ὅποῖον ἀποτελεῖ ἢ συμβολίζει τὴν πραγματοποίησιν τῶν πόθων καὶ ἐπιδιώξεών μας. Εἶχεν ἀντιληφθῆ, ὅτι ἡ γραμμὴ τῆς προόδου, τιθεμένη κατ' ἀρχήν, δὲν εἶναι διατεθειμένη νὰ σταματήσῃ ἐκεῖ, ὅπου ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν τυχὸν σκόπιμον καὶ συμφέρον νὰ σταματήσωμεν καὶ ὅτι ἔρχεται πάντοτε στίγμῃ, καθ' ἣν ἡ ἰδέα τῆς προόδου ἐκδικεῖται ἐκεῖνον, ὁ ὅποιος τὴν διεκήρυξεν εἰς βάρος ἄλλων. Ἐὰν κατέληγεν ὅμως εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῆ πλήρως τὴν ἰδέαν τῆς προόδου, τοῦτο δὲν θὰ συνεβιβάζετο πρὸς τὴν ἰδεολογικὴν ἀπὸ τοῦ ἀστισμοῦ καταγωγὴν του. Οὕτω λοιπὸν ἀπεφάσισεν ὁ Comte—(ὁμιλοῦντες περὶ ἀποφάσεως, ζητοῦμεν ἀπλῶς νὰ ἐμφανίσωμεν ζωηροτέραν τὴν εἰκόνα)—νὰ ἀντλήσῃ στοιχεῖα τινὰ ἀπὸ τοὺς ἰδεολογικοὺς φορεῖς τῆς ἀντιδράσεως—καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του κυρίως ὁ Joseph de Maistre καὶ ὁ Bonald¹⁾—, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ τὴν ἰδέαν τῆς προόδου. Ἀπὸ τὴν διάθεσιν πολιτικοῦ τινος συμβιβασμοῦ ἐπήγασεν ἡ θεωρία τοῦ Comte, καθ' ἣν τάξις καὶ πρόοδος πρέπει νὰ συνδυασθοῦν, τιθεμένου οὕτω καὶ φραγμοῦ τινος εἰς τὴν πρόοδον. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς διαθέσεως ἐπήγασε καὶ ἡ θεμελίωσις τῆς στατικῆς κοινωνιολογίας ὡς ἀναγκαίου συμπληρώματος τῆς ἀσχολουμένης μὲ τὴν ἰδέαν τῆς προόδου δυναμικῆς κοινωνιολογίας. Καὶ ὅμως: ἡ ἐκ πολιτικῆς διαθέσεως προελθοῦσα θεμελίωσις αὕτη τῆς στατικῆς κοινωνιολογίας ὠδήγησεν εἰς τὸ νὰ ἀναπτυχθοῦν μετὰ ταῦτα ἐν τῷ καθαρῷ θεωρητικῷ πλαισίῳ τῆς στατικῆς κοινωνιολογίας αἱ μᾶλλον ἀχρωμάτιστοι καὶ πολιτικῶς οὐδέτεροι θεωρητικαὶ συλλήψεις, ὡς ὁ ἐν Ἀμερικῇ ἰδίᾳ ἀναπτυχθεὶς «Behaviorism» καὶ ἡ περὶ σχέσεων διδασκαλία τοῦ Leopold von Wiese, διδασκαλία, ἡ ὁποία, ἐρευνῶσα τὰς κοινωνικὰς σχέσεις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀναφερομένου μόνον εἰς τὴν μορφήν των καὶ οὐχὶ εἰς τὸ περιεχόμενόν των κριτηρίου τῆς «ἀποστάσεως», εἶναι δυνατόν—ἀδιάφορον, ἐὰν θὰ χαρακτηρισθῆ ὑπὸ πολλῶν ὡς ἀνεπαρκῆς—νὰ γίνῃ παραδεκτὴ καὶ ὑπὸ τῶν διεπομένων ὑπὸ ἀστικῆς καὶ ὑπὸ τῶν διεπομένων ὑπὸ προλεταριακῆς συνειδήσεως ἐπιστημόνων.

Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερον εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς θέσεως,

1) Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι οἱ νεώτεροι «traditionalistes», ἰδίᾳ οἱ περὶ τὴν «Action Française», ἐπικαλοῦνται τὸν Comte ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς Bonald καὶ de Maistre, παραλείποντες τελείως τὸ οὐσιαστικώτερον τμήμα τῆς διδασκαλίας του, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς προόδου. Πρὸβλ. π. χ. Paul Bourget, Etudes et Portraits, III: Sociologie et Littérature, Paris 1906, σ. 140 κ. ἐ.

καθ' ἣν, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐπιρροῶν, ὡς ὑφίσταται τὸ θεωρητικὸν συνειδὸς ἐκ μέρους παραγόντων ἐξωθεωρητικῶν, ἢ δυνατότης κρίσεων διεκδικουσῶν ἐπιτυχῶς ἀντικειμενικὴν ἰσχὺν δὲν ἀποκλείεται. Ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι, ἐὰν ἀπέκλείετο αὕτη, θὰ ἀπεκλείετο καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐπιστήμης, οὐχὶ δὲ μόνον τῶν ἱστορικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ τῆς μαθηματικῆς καὶ τῆς λογικῆς. Ἡ ἐπίδρασις τῶν ταξικῶς προσδιορισμένων συνθηκῶν ἐπὶ τὸ θεωρητικὸν συνειδὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει καὶ ἀσκεῖται σχεδὸν πάντοτε, ἀλλὰ—ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἔχει ἀπόλυτον μονοπώλιον καὶ ἀσκεῖται, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Μαρξεῖσι γενομένην ὀρθὴν παρατήρησιν, παραλλήλως καὶ πρὸς ἐπιδράσεις ἄλλων κοινωνικῶν ἐνοτήτων, ὡς π.χ. αἱ γενεαὶ—δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα τῆς καθαρᾶς θεωρίας, τὴν δυνατότητα δηλαδὴ τοῦ νὰ ζητηῖται (ἔστω καὶ ἀνεπιτυχῶς) ἡ ἀλήθεια ὡς τοιαύτη. Αὐτὸ εἶναι τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγκαίως κατέληξεν ἡ γενομένη ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἔρευνα.

Ἐκ τοῦ συμπεράσματος τούτου ἐξάγεται σαφῶς — (καὶ θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ τονίσωμεν τοῦτο καὶ πάλιν ἰδιαιτέρως) —, ὅτι ὄχι μόνον τὸ θεωρητικὸν τοῦ ἀνθρώπου συνειδὸς, ἀλλ' ἡ συνείδησις τούτου ἐν γένει ὑφίσταται βεβαίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν ταξικῶς προσδιορισμένων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ζῆ. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη εἶναι μάλιστα μεγάλη. Αἱ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην ἀναπτυσσόμεναι συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων συνιστοῦν τὰς ταξικὰς ἀντιθέσεις κατὰ τρόπον ὀξύτερον ἐκείνου, καθ' ὃν συνιστοῦν ταύτας αἱ ἀπλαῖ οἰκονομικαὶ διαφοραὶ ὡς τοιαῦται. Τοῦτο ἀποτελεῖ—ἰδίᾳ μετὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ Μαρξ — γεγονός μὴ ἐπιδεκτικὸν ἀμφισβητήσεως. Ἐξ ἴσου ὅμως ἀναμφισβήτητον δέον νὰ θεωρηθῆ καὶ τὸ γεγονός, ὅτι, παρ' ὅλα αὐτά, ἡ ζωὴ δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα τοῦ νὰ ἀναζητήσῃ ὁ ἀνθρώπος — καὶ ἐπαναλαμβάνομεν: ἔστω καὶ ἀνεπιτυχῶς — τὴν ἀλήθειαν ὡς τοιαύτην, δὲν ἀποκλείει τὴν πιθανότητα τοῦ νὰ ἀνακαλύψῃ μάλιστα, ἔστω καὶ διὰ πλαγίων καὶ σκοτεινῶν, ἔστω καὶ διὰ τυχαίων ὁδῶν, τὴν ἀλήθειαν. Τὸ σκότος ἐχρησίμευσε πολλάκις ὡς ὁ καλλίτερος δείκτης τοῦ φωτός. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν προλήψεων σκοτεινῶν, πρακτικῶν καὶ δὴ κακῶν σκοπιμοτήτων, παθῶν καὶ ἄλλων τυφλῶν ἀκριβῶς κινήτρων ἀνεκαλύφθησαν πολλάκις ἀλήθειαι, αἱ ὁποῖαι ἐφώτισαν αἰῶνας καὶ θὰ ἐξακολουθοῦν πάντοτε νὰ φωτίζουν, τῶν προσκαίρων ἐκείνων συνθηκῶν, ὑφ' ὅς ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν, περιελθουσῶν εἰς τὸ σκότος τὸ αἰώνιον. Ἡ σφαῖρα τῆς ἀληθείας ὑπερνικᾷ ὡς τοιαύτη τὰ ψεύδη τῆς πραγ-

ματικότητος, ὑπάρχει ὡς σφαῖρα αὐτοτελῆς καὶ γνω-
ρίζει ζωὴν, ἡ ὁποία εἶναι ἀνωτέρα τῆς καθημερινῆς.
Γνωρίζει ζωὴν, ἡ ὁποία, ὅσονδήποτε καὶ ἂν συκοφαντῆται ὑπὸ τῶν
ἐπιρριπτόντων εἰς αὐτὴν τὴν μομφήν, ὅτι ἀποτελεῖ προῖον φαντασιο-
πληξίας ἢ κακοβούλου ταξικῆς σκοπιμότητος, διεκδικεῖται καὶ ὑπ'
αὐτῶν ἀκόμη τῶν συκοφαντῶν της. Διότι καὶ αὐτοὶ ἐν ὀνόματί της
διδάσκουν. Ἐν ὀνόματι τῆς ἀληθείας ὡς σφαίρας αὐτοτελοῦς ἀμφι-
σβητοῦν καὶ αὐτοὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀληθείας ὡς τοιαύτης.

26. — Ἦδη ὑπολείπεται νὰ γενικεύσωμεν ἔτι περισσότερο τὸ πρό-
βλημά μας καί, συνδυάζοντας τοῦτο πρὸς ὅσα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἀνε-
πτύξαμεν, νὰ τὸ μεταφέρωμεν ἀπὸ τοῦ στενοῦ γνωσιολογικοῦ εἰς τὸ
κοσμοθεωρητικὸν πεδίον. Γενικεύοντες τὸ πρόβλημα, δὲν θὰ περιο-
ρισθῶμεν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ θεωρητικοῦ ἀπλῶς συνειδότητος τοῦ
ἀνθρώπου καὶ περὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν ταξικῶς προσδιωρισμέ-
νην πραγματικότητα, ἀλλὰ θὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀν-
θρώπου ἐν γένει.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς φορεὺς συνειδήσεως, ὑφίσταται—καὶ τοῦτο οὐ-
δὲ ὁλως ἀμφισβητοῦμεν—τὴν ἐπίδρασιν πλήθους παραγόντων, ὧν σπου-
δαιότερος (εἰς τὴν ἐποχὴν μας τοῦλάχιστον) εἶναι ὁ παράγων τῆς ὑφ'
ᾧρισμένας, ταξικῶς προσδιωρισμένας συνθήκας διαβιώσεώς του. Εἶδο-
μεν ὅμως, ὅτι καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ παράγοντος ἀσκουμένη εἰς τὴν
συνείδησίν του—συγκεκριμένως δὲ εἰς τὸ θεωρητικόν του συνειδός—
ἐπίδρασις δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα τῆς καθαρῶς θεωρητικῆς
ἀπέναντι τοῦ κόσμου στάσεώς του. Αὕτη ἀποτελεῖ κοινὴν εἰς ὅλους
δυνατότητα, κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γνώρισμα. Ἡ ἀποψις
ὅμως, καθ' ἣν ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὴ ἡ συνείδησις του
ἐν γένει ὑπάρχει μόνον, προσδιωρισμένη ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν, εἰδικώ-
τερον δὲ τῶν ταξικῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ζῆ, δὲν προσκρούει
μόνον ἐπὶ τῆς δυνατότητος, ἣν διεπιστώσαμεν, ὅπως ζητῆ τὴν ἀλή-
θειαν ὡς τοιαύτην (δυνατότητος, ἀποτελούσης τὸ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς
ἀνθρώπους γνώρισμα), ἀλλὰ προσκρούει καὶ ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ
ἄνθρωπος ὑπάρχει καὶ καθ' ὑπέρβασιν πάσης δυνατῆς πρὸς ἄλλους κοι-
νότητος, καθ' ὑπέρβασιν ὅχι ἀπλῶς τῆς τοιαύτης γενικῆς πρὸς ὅλους, ἀλλὰ
καὶ τῆς στενωτάτης δυνατῆς κοινότητος πρὸς οἵονδήποτε μεμονω-
μένον «δεύτερον». Ὁ ἄνθρωπος—ὡς ἐτονίσσαμεν καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ,
ὅπου ἐξητάσαμεν δι' ὀλίγων τὰς διαφορὰς φάσεις τῆς ὑπάρξεώς του—
ὑπάρχει καὶ ὡς ἄτομον. Καὶ εἰς τὸν τελευταῖον τῶν ἀνθρώπων κρύ-
πεται κατὰ τὸ ἀπολύτως ἀτομικόν, κατὰ τὸ ὁποῖον, ποικίλλον κατὰ

προσωπικότητας, τὸν καταδικάζει νὰ εἶναι ξένος πρὸς ὄλους τοὺς ἄλλους, νὰ ὑπάρχη μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸν Θεόν του. Αὐτὸ τὸ «κάτι» ἐμφανίζεται εἰς τὰς μεγάλας προσωπικότητας ὡς ὁ πυρὴν τῆς δημιουργικότητός των. Αὐτὸ τὸ «κάτι», ἐκδηλούμενον περισσότερο εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ὁ Alfred Weber διέκρινε κατὰ τὸν λεπτότερον καὶ πληρέστερον τρόπον ἀπὸ τοῦ ἔξωτεροῦ, τεχνικοῦ καὶ λογικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τῆς «Zivilisation», ἐκδηλούμενον δηλαδὴ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς «Kultur», τῆς ὁποίας ἀνωτάτη ἐκδήλωσις εἶναι τὸ καλλιτέχνημα, προσδίδει εἰς τὸ καλλιτέχνημα συγκεκριμένως, εἰς τὴν ποιητικὴν δημιουργίαν, τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς ἀξίας της. Εἰς εἰδικὴν πραγματείαν ¹⁾ ἐπεχειρήσαμεν, βασιζόμενοι ἐπὶ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ καὶ μόνου, νὰ προβῶμεν εἰς ἀντίκρουσιν τῆς εἰς τὸν Mannheim συγκορυφωθείσης κατευθύνσεως, καθ' ἣν τὰ πάντα ἔχουν ἀξίαν μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, ὑφ' ἃς ἀνεπτύχθησαν, ἢ εἰς αὐτὰ δὲ προσκόλλησις τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλεται εἰς ψευδῆ συνείδησιν, ὅταν σημειοῦται, παρελθουσῶν τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ταῦτα ἐγεννήθησαν. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, τότε πρέπει—ἀδιάφορον, εἰς οὐδεὶς, πλὴν τοῦ Marinetti, ἐτόλμησε νὰ ἰσχυρισθῆι τοιοῦτον τι—ὁ θαυμασμὸς τοῦ παραδιδόμενου εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου ἢ εἰς τὴν μουσικὴν τοῦ Bach νὰ ἀναχθῆι ἐπίσης εἰς ψευδῆ συνείδησιν, νὰ κατακριθῆι, νὰ θεωρηθῆι ιδεολογικὸς καὶ ἀντιδραστικὸς. Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν κρίσιν αὐτήν, εἰς τὸ καλλιτέχνημα προσελάμβανε τὰ στοιχεῖα του μόνον ἔξωθεν, εἰς εἰς μὲν τὸν Αἰσχύλον ἢ τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν, εἰς δὲ τὸν Bach ἢ τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν τὸ μόνον στοιχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλουν τὰ ἔργα των τὴν ἀξίαν των.²⁾ Ἐὰν εἶχον οὕτω τὰ πράγματα, ἢ ἀξία τῶν ἔργων των δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἰσχύσῃ καὶ πέραν τῆς ἱστορικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἴσχυσεν ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ μεσαιωνικὸς ἀφ' ἑτέρου ἀνθρώπος, ἰσχύουσα δὲ εἰς τὴν ψυχὴν συγχρόνου τινὸς ἀνθρώπου θὰ ἔπρεπε νὰ

1) Πρὸβλ. Panajotis Kanellopoulos, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, ἐν «Archiv für angewandte Soziologie», III. Band (1931), Heft 2, σ. 79 κ.έ., ἰδία δὲ 90 κ.έ.

2) Συνιστῶμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ μελετήσῃ ἐν σχέσει πρὸς τὸ διγόμενον ἐν τῷ κειμένῳ πρόβλημα τὴν κριτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ εἰς βάρος τοῦ βιβλίου τοῦ Χ. Θεοδωρίδη «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν» ἢ Ἐλλήν Λαμπρίδη εἰς τὸ «Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν» (Ἔτος Ε', 1934, τεύχος 2, κυρίως σελ. 238 κ.έ.).

ἀποδοθῆ εἰς ψευδῆ συνείδησιν. Ἐὰ πράγματα ὅμως ἀπέχουν εὐτυχῶς πολὺ ἀπὸ τοῦ σημείου, τὸ ὁποῖον θὰ μᾶς ἔδιδε τὸ δικαίωμα νὰ καταλήξωμεν εἰς τοιοῦτου εἴδους κρίσεις. Ἡ ἀληθὴς ἀξία τοῦ μεγάλου δημιουργήματος ὀφείλεται εἰς τὸ ἀπολύτως ἀτομικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον, ἀδιάφορον ἔὰν συμβιβασθῆν κατ' ἐπίφασιν πρὸς στοιχεῖα ὑπαγορευθέντα ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, διέσπασε τὰ δεσμὰ τῆς μονώσεώς του καὶ προσέλαβεν—εἰς ὀλίγους δυστυχῶς ὄρατὴν—ἐξωτερικὴν μορφήν. Ἐδῶ (εἰς τῆς σφαῖραν τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδίᾳ δημιουργίας) ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἐκτελῶν θαύματα. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ συγκινηθῆ, εἶναι ἀπλούστατα ἄμουσος καὶ ξένος πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν ποίησιν! Εἰς μάτην δὲ θὰ ἐπιχειρήσῃ τις νὰ ἀπαλλαγῆ τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἀρνητικὴν του ταύτην ιδιότητα, ἀποδίδων τὸ γεγονός, ὅτι εἶναι ἄμουσος, εἰς τὸν ταξικὸν προσδιορισμὸν τῆς συνειδήσεώς του. Ἡ ἀνισότης τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι τοῦ ὠραίου δὲν ἐξαρτᾶται, κατὰ πρῶτον τοῦλάχιστον λόγον, ἀπὸ παράγοντας κοινωνικούς. Ἄμουσοι (εἰς τὴν γενικωτάτην τῆς λέξεως ἔννοιαν) ὑπάρχουν παντοῦ, εἰς ὅλας τὰς τάξεις, εἰς ὅλους τοὺς κύκλους, εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς οἰκογενείας. Καὶ οἱ ἄμουσοι αὐτοί, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ἀνήκουν, δὲν θὰ ἐννοήσουν τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα διετυπώσαμεν ἄνωτέρω.